

วิจารณ์และแนะนำหนังสือ

คลองแสนแสบ

เมื่อพูดถึงคลองแสนแสบ คงไม่มีใครพูดว่าไม่รู้จัก เพราะคลองแสนแสบอยู่ในตำนานรักของขวัญกับเรียม และเป็นคลองที่มีความสำคัญมาแต่โบราณกาล มีประวัติความเป็นมาอันยาวนานควบคู่กับทุ่งบางกะปิ ก่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อประชาชนสองฝั่งคลองมากมาย นับประการ คลองแสนแสบไหลผ่านบริเวณย่านที่อยู่อาศัยที่หนาแน่น ย่านธุรกิจพาณิชยกรรม และถนนสายสำคัญ ๆ หลายสาย มีความกว้างถึง 25-30 เมตร และยาว 20 กิโลเมตร คลองนี้จึงน่าสนใจไม่น้อยในการที่จะติดตามว่ามีผู้ใดทำการศึกษาวจัยไว้บ้าง และศึกษาในแง่ใดวารสารพัฒนบริหารศาสตร์ฉบับนี้จึงขอประมวลงานวิจัยเกี่ยวกับคลองแสนแสบมาเสนอ 18 เรื่อง ในรูปของบรรณานุกรม และ 4 เรื่องมีบทความย่อประกอบ คือ

- ชุลีพร ลัมศุภรัตน์. 2539. ทักษะคติของประชาชนสองฝั่งคลองต่อการขยายเส้นทางเดินเรือในคลองแสนแสบจากวัดศรีบุญเรืองถึงเขตมีนบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพท.เลขทะเบียน 9641)
- ธีระศักดิ์ ยมสวัสดิ์. 2539. ทักษะคติของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบต่อโครงการเลี้ยงปลาหน้าวัด. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพท. เลขทะเบียน 9687)
- นวรรรัตน์ เหลี่ยมไทย. 2539. ชีตความสามารถขององค์กรประชาชนในเขตชุมชนกึ่งเมืองสองฝั่งคลองเกี่ยวกับการพิทักษ์คลองแสนแสบ. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพท. เลขทะเบียน 9658)
- นิตยา แดงกูร. 2539. ทักษะคติของประชาชนฝั่งคลองต่อข้อเสนอโครงการพัฒนาคลองแสนแสบ: กรณีศึกษาด้านการจัดงานประเพณีลอยกระทง. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพท. เลขทะเบียน 9698)

- นิทัศน์ ลัมศิริพันธ์. 2540. โครงสร้างอำนาจและภาวะการนำของชุมชนสองฝั่งคลองแสนแสบ: ศึกษากรณีเขตมีนบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9779)
- บัญญัติ บุญญา. 2539. ทศนคติของประชาชนสองฝั่งคลองต่อโครงการบำบัดน้ำเสียบริเวณคลองแสนแสบ: ศึกษากรณีเขตชั้นในกรุงเทพมหานคร. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9642)
- ปัญญา รอดเชื้อ. 2539. การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดการท่องเที่ยวทางเรือตามแนวคลองแสนแสบ. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9656)
- ระพีพรรณ โพธิ์งาม. 2539. ทศนคติของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบต่อน้ำเสียชุมชน. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9665)
- วันนพ สมจินตนากุล. 2540. การศึกษาความเป็นไปได้ของการขยายบริการเดินเรือคลองแสนแสบช่วงจากวัดศรีบุญเรืองถึงเขตมีนบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9765)
- วาสนา ปรีชาวนิช. 2540. การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบ: ศึกษากรณีเขตมีนบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9768)
- วาสนี พงศ์ชินธุภี. 2540. คุณภาพชีวิตของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบ. วิทยานิพนธ์ พบ.ม. (คณะพัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. IIN 700.55. B3 128)
- วิรัตน์ นาประกอบ. 2539. ความพึงพอใจและผลกระทบต่อผู้ใช้บริการเรือโดยสารที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองแสนแสบ. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9653)
- วีรพงศ์ นววิธรัตน์. 2534. การประเมินค่าของเวลาในการเดินทาง: การศึกษาการเดินทางโดยเรือในคลองแสนแสบ. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 10055)

- วีระชัย นิพิฏ์กุล. 2539. ชีตความสามารถขององค์กรประชาชนในเขตชุมชนเมืองสองฝั่งคลองในการพิทักษ์คลองแสนแสบ. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9689)
- สำราญ ครนารายณ์. 2537. ประสิทธิภาพการบริหารงานโครงการบริการเดินเรือในคลองแสนแสบ. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีสังคม (เกริก). (สพบ. HE 813.55 ส217)
- สุพร อยู่สถิตย์. 2539. ความพึงพอใจของผู้โดยสารที่อยู่นอกพื้นที่ริมคลองแสนแสบต่อบริการเดินเรือ. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9655)
- อาทิตย์ หนุงาม. 2539. ทักษะคติของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบต่อโครงการเลี้ยงปลาหน้ามัสยิด. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9644)
- เอกรินทร์ อินกองงาม. 2534. การกำหนดอัตราค่าโดยสารของเรือโดยสารประจำทางคลองแสนแสบในแนวเศรษฐกิจ. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 10067)

-
- นิทัศน์ ลัมศิริพันธ์. 2540. โครงสร้างอำนาจและภาวะการนำของชุมชนสองฝั่งคลองแสนแสบ: ศึกษากรณีเขตมีนบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. เลขทะเบียน 9779)

วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงสภาพทั่วไปของชุมชน สภาพโครงสร้างอำนาจ และภาวะการนำของชุมชนริมคลองแสนแสบในเขตมีนบุรี โดยมีวิธีศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากชุมชนทั้ง 3 แห่ง ที่ตั้งอยู่ริมสองฝั่งคลองแสนแสบในพื้นที่ศึกษาได้แก่ ชุมชนวัดบำเพ็ญเหนือและวัดบางเพ็งใต้ ชุมชนตลาดมีนบุรี และชุมชนสุเหร่าทรายกองดิน โดยมีแหล่งข้อมูลในการศึกษาประกอบด้วย

1. ข้อมูลเอกสาร เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างอำนาจและภาวะการนำชุมชนซึ่งส่งผลต่อการระดมพลังมวลชน

2. ข้อมูลภาคสนาม โดยทำการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน ประชาชน และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนริมคลองแสนแสบในพื้นที่ศึกษา รวมทั้งการสังเกตจากการเข้าศึกษาในชุมชนดังกล่าว

ผลการศึกษาเป็นรายชุมชนในพื้นที่ศึกษาและผลการศึกษาโดยรวมของชุมชนที่ศึกษาปรากฏดังนี้

1. ผลการศึกษาเป็นรายชุมชนในพื้นที่ศึกษา

1.1 สภาพทั่วไปของชุมชนวัดกัณฑ์เพ็ญเหนือและวัดบางเพ็งใต้ เป็นชุมชนไทยพุทธที่ใกล้สูญสลาย เนื่องจากการขยายตัวของชุมชนเมือง และการก่อตั้งนิคมอุตสาหกรรมบางชัน สมาชิกในชุมชนส่วนใหญ่เคลื่อนย้ายถิ่นฐานไปอยู่ที่อื่น ส่วนน้อยที่เหลืออยู่ได้ผสมกลมกลืนกับสมาชิกที่อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ สภาพที่พักอาศัยภายในชุมชนเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง มีสาธารณูปโภคครบถ้วน มีทางเดินตัดต่อกันในชุมชนและสะพานคอนกรีตเชื่อมระหว่างชุมชน สมาชิกในชุมชนมีการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและประกอบอาชีพรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ไม่มีองค์กรประชาชนภายในชุมชน

ในด้านโครงสร้างอำนาจของชุมชน พบว่าสมาชิกในชุมชนมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเผด็จายเป็นด้านหลัก แบบเครือข่ายเป็นด้านรอง และแบบอุปถัมภ์เป็นด้านรองถัดลงไป ซึ่งส่งผลต่อภาวะการนำของชุมชน คือทำให้ชุมชนมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง มีรูปแบบการนำแบบปล่อยเสรี และมีอำนาจการนำชุมชนอยู่ในระดับต่ำ

1.2 สภาพทั่วไปของชุมชนตลาดมีนบุรี เป็นชุมชนเมืองที่มีตามาเจริญทางเศรษฐกิจ เป็นศูนย์กลางการพาณิชย์และศูนย์ราชการ ประกอบไปด้วยตึกแถว อาคารพาณิชย์ ทาวน์เฮ้าส์ และบ้านจัดสรร เป็นต้น มีสาธารณูปโภคครบถ้วน การคมนาคมสะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ สมาชิกในชุมชนมีการศึกษาระดับปานกลางค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย และรับราชการ ภายในชุมชนมีองค์กรประชาชนที่เป็นองค์กรสาธารณกุศลเพียงองค์กรเดียว

ในด้านโครงสร้างอำนาจของชุมชน พบว่าสมาชิกในชุมชนมีรูปแบบความสัมพันธ์แบบเผด็จายเป็นด้านหลัก แบบอุปถัมภ์เป็นด้านรอง และแบบเครือข่ายเป็นด้านรองถัดลงไป แต่เนื่องจากในชุมชนเป็นศูนย์ราชการด้วย จึงส่งผลต่อภาวะการนำของชุมชนคือทำให้ชุมชนมีหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ เป็นผู้นำชุมชนซึ่งถือเป็นผู้นำโดยตำแหน่ง มีรูปแบบการนำแบบประชาธิปไตย แต่ด้วยข้อจำกัดของโครงสร้างทางสังคมที่เป็นชุมชนเมือง รวมทั้งการขาดแคลนบุคลากร และงบประมาณสนับสนุนเท่าที่ควร ส่งผลให้มีอำนาจการนำชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

1.3 สภาพทั่วไปของชุมชนสุเหร่าทรายกองดิน เป็นชุมชนไทยมุสลิมที่มีข้อบัญญัติ และหลักปฏิบัติทางศาสนาที่เคร่งครัด ประกอบกับชุมชนยังคงสภาพความเป็นชุมชนชนบท จึงยังสามารถรักษาวัฒนธรรมและเอกลักษณ์เฉพาะตนของชุมชนไว้ได้อย่างเหนียวแน่น สภาพที่พักอาศัยภายในชุมชนเป็นบ้านไม้ยกพื้นสูง มีทางเดินคอนกรีตเลียบบแนวคลองสองฝั่งสามารถ ติดต่อกันทั่วทั้งชุมชน การติดต่อกันระหว่างชุมชนมีสะพานไม้ข้ามคลอง ระบบสาธารณูปโภค มีเพียงไฟฟ้าทั่วทั้งชุมชน สมาชิกในชุมชนมีการศึกษาระดับปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ทุกคนต้องเป็นสมาชิก (สัปบุรุษ) ของมัสยิดในชุมชน และอีกส่วนหนึ่งยังเป็นสมาชิกขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ที่ ประชาชนร่วมกันจัดตั้งขึ้นภายในชุมชนด้วย

สำหรับด้านโครงสร้างอำนาจของชุมชน พบว่าสมาชิกในชุมชนมีรูปแบบความสัมพันธ์ แบบเครือญาติเป็นด้านหลัก แบบอุปถัมภ์เป็นด้านรอง และแบบฝึกฝายเป็นด้านรองถัดลงไป ประกอบกับชุมชนยังมีสภาพเป็นชนบทจึงส่งผลให้ชุมชนมีผู้นำชุมชนที่เป็นผู้นำแบบบารมี แต่ ด้วยบทบาทการนำที่โดดเด่นเป็นเหตุให้ผู้นำได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ด้วย จึงมีบทบาทของการเป็นผู้นำโดยตำแหน่งควบคู่กันไป มีรูปแบบการนำที่เน้นประชาธิปไตย ส่งผลให้มีอำนาจการนำชุมชนอยู่ในระดับสูง

2. ผลการศึกษาโดยรวมของชุมชนที่ศึกษา

สภาพทั่วไปของชุมชนที่ศึกษา เป็นชุมชนผสมผสานกึ่งเมืองกึ่งชนบท ประชาชน ส่วนใหญ่ตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่กระจัดกระจาย ลักษณะที่พักอาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้สองชั้น ยกพื้นสูงมีใต้ถุน สาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกยังมีไม่ครบถ้วน มีเพียงไฟฟ้าเข้าถึงทุกชุมชน บางชุมชนมีประปาหมู่บ้านสลับกับการใช้น้ำบาดาล และน้ำจากคลองแสนแสบ โทรศัพท์ยังมีไม่ถึงทั่วถึง มีทางเดินติดต่อกันภายในชุมชน ระหว่างชุมชนมีการคมนาคมทาง รถยนต์ที่สะดวก ประชาชนมีการศึกษาอยู่ในระดับปานกลางถึงค่อนข้างต่ำ ส่วนใหญ่ประกอบ อาชีพรับจ้างทั่วไปและรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม บางส่วนยังประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่และต้องเป็นสมาชิก (สัปบุรุษ) ของมัสยิด ภายในชุมชนที่ อาศัย โดยมีองค์กรประชาชนที่เข้มแข็งเฉพาะในชุมชนมุสลิมเท่านั้น

ในด้านโครงสร้างอำนาจของชุมชน มีรูปแบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน เป็นแบบฝึกฝายเป็นด้านหลัก แบบเครือญาติเป็นด้านรองและแบบอุปถัมภ์เป็นด้านรองถัดไป ซึ่งส่งผลต่อภาวะการนำของชุมชนทำให้ชุมชนมีผู้นำที่เป็นผู้นำโดยตำแหน่งมากกว่าผู้นำโดย

บาร์มีในขณะที่ผู้นำส่วนใหญ่มีรูปแบบการนำที่เป็นประชาธิปไตย และส่วนน้อยมีรูปแบบการนำแบบปล่อยเสรี รวมทั้งมีอำนาจการนำชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง

3. ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

- 3.1 ส่งเสริมรูปแบบความสัมพันธ์แบบเครือข่ายให้เกิดขึ้นในทุกชุมชน เนื่องจากระบบเครือข่ายเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาชุมชน
- 3.2 ปลุกฝังให้สมาชิกในชุมชนรักและหวงแหนในถิ่นที่อยู่ มิให้เกิดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ซึ่งจะมีส่วนช่วยส่งเสริมให้ระบบเครือข่ายเกิดความเข้มแข็ง
- 3.3 ส่งเสริมบทบาทผู้นำชุมชนให้เป็นทั้งผู้นำโดยบาร์มี และโดยตำแหน่งควบคู่กันไป ซึ่งจะเพิ่มอำนาจการนำชุมชนให้สูงขึ้นด้วย
- 3.4 เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ ให้ผู้นำชุมชนมีโลกทัศน์ที่เปิดกว้าง รับฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ ใช้กระบวนการกลุ่มในการตัดสินใจ ให้ความสำคัญกับการทำงานเป็นทีม
- 3.5 เน้นการพัฒนาโดยนำโครงการหรือกิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ลงไปในชุมชน ที่มีขีดความสามารถและศักยภาพในการพัฒนาอยู่ในระดับสูง ซึ่งจะส่งผลให้โครงการหรือกิจกรรมประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์สูงตามไปด้วย
- 3.6 ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเห็นความสำคัญ และร่วมกันจัดตั้งองค์กรประชาชนให้เกิดขึ้นภายในชุมชน สำหรับชุมชนที่มีการจัดตั้งองค์กรประชาชนแล้วจะต้องส่งเสริม และสนับสนุนให้มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากองค์กรประชาชนเป็นตัวชี้วัดระดับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชนของประชาชน

วันนพ สมจินตนากุล. 2540. การศึกษาความเป็นไปได้ของการขยายบริการเดินเรือคลองแสนแสบช่วงจากวัดศรีบุญเรืองถึงเขตมีนบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ.เลขทะเบียน 9765)

การศึกษาค้างนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นไปได้ของการขยายบริการเดินเรือในคลองแสนแสบช่วงจากวัดศรีบุญเรืองถึงเขตมีนบุรี 2) ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแนวคลองแสนแสบช่วงจากวัดศรีบุญเรืองถึงเขตมีนบุรีต่อการขยายบริการเดินเรือ 3) ศึกษาปัญหาและข้อจำกัดของปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการขยายบริการเดินเรือดังกล่าว

ผลการศึกษารูปได้ดังต่อไปนี้

1) ความเป็นไปได้ของการขยายบริการเดินเรือคลองแสนแสบ ช่วงจากวัดศรีบุญเรืองถึงเขตมีนบุรี ในภาพรวมแล้วมีความเป็นไปได้ในระดับค่อนข้างสูง ปัจจัยเหตุที่มีผลในด้านนี้ เพราะผู้ใช้บริการจะได้รับประโยชน์จากบริการเดินเรือ เนื่องจากความสะดวกและรวดเร็วมากกว่าการเดินทางด้วยทางบก นอกจากนี้ ยังช่วยบรรเทาปัญหาการจราจรบนท้องถนนได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในช่วงเวลาเร่งด่วน

2) ความคิดเห็นของประชาชนที่อาศัยอยู่ตามแนวคลองแสนแสบ ช่วงจากวัดศรีบุญเรืองถึงเขตมีนบุรีต่อการขยายบริการเดินเรือ พบว่ามีความเห็นตัวระดับค่อนข้างมาก ปัจจัยเหตุที่มีผลต่อด้านนี้คือ สามารถเดินทางได้สะดวกและประหยัดเวลาได้มาก แต่จะต้องได้รับผลกระทบในปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการแล่นเรือในคลองแสนแสบ คือเสียงดัง ควันดำ ควบน้ำมันในคลอง และน้ำกัดเซาะตลิ่งและบ้านพักอาศัยตลอดเวลาที่มีการเดินเรือ

3) ปัญหาและข้อจำกัดของปัจจัยด้านต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กับการขยายบริการเดินเรือ พบว่าไม่มีกฎหมายและหน่วยงานที่ชัดเจนที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการเดินเรือบริการในคลองแสนแสบโดยตรง รวมทั้งกฎหมายและนโยบายของรัฐในการที่จะให้ผู้ประกอบการเข้ามาดำเนินการให้บริการเดินเรือในคลองแสนแสบ หรือควบคุมดูแลเรือที่แล่นบริการในคลองแสนแสบก็ไม่มีกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ให้แน่ชัด ทำให้การบริการเดินเรือของผู้ประกอบการยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก ทั้งในด้านพนักงาน ตัวเรือ ทำเทียบเรือและการจัดการ เช่น การจัดระบบขึ้นลงเรือและการปล่อยเรือ เป็นต้น

จากผลการศึกษาผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะดังนี้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย สมควรผลักดันให้รัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันพิจารณาปรับปรุงและแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้มีผู้รับผิดชอบเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจน รวมทั้งนโยบายเกี่ยวกับการให้ผู้ประกอบการเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการ ควรจะกำหนดให้ชัดเจน และรัฐจะต้องให้การสนับสนุนในเรื่องโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็วเกี่ยวกับการสร้างท่าเรือ และมีมาตรการแก้ไขผลกระทบต่อประชาชนที่อาศัยอยู่ริมคลอง เช่น การควบคุมระดับเสียง ควันดำ และการสร้างเขื่อนตลอดริมแนวคลองแสนแสบเพื่อป้องกันน้ำเซาะตลิ่งพัง

2) ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ ควรให้มีการพิจารณาปรับปรุงแก้ไขการให้บริการเดินเรือในคลองแสนแสบทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในภาพให้การบริการอันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้โดยสารโดยตรง ซึ่งประเด็นของการให้บริการเดินเรือที่ควรได้รับการปรับปรุงคือ ด้านพนักงาน ควรให้มีการอบรมในเรื่องการใช้กิริยามารยาท

ความซื่อสัตย์ และมีน้ำใจเอื้อเฟื้อ ด้านตัวเรือ ควรปรับปรุงให้เรืออยู่ในสภาพดี ไม่มีควันและเสียงดังจนเกินไป มีความสะอาดสบาย ด้านท่าเทียบเรือควรสร้างให้มั่นคง แข็งแรง มีหลังคาและแสงสว่างในเวลากลางคืน ด้านการจัดการ ควรจัดระบบการลงเรือให้เป็นระเบียบเรียบร้อย มีการประกันภัยผู้โดยสารและจัดการปล่อยเรือให้เหมาะสมในชั่วโมงเร่งด่วน

วสาสนา ปรีชาวนิช. 2540. การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบ: ศึกษากรณีเขตมีนบุรี. ภาคนิพนธ์ คณะพัฒนาสังคม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ.เลขทะเบียน 9768)

การศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบในเขตมีนบุรีมีวัตถุประสงค์คือ (1) ศึกษาความเป็นไปได้ในการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบในเขตมีนบุรี (2) ศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชนสองฝั่งคลองแสนแสบในเขตมีนบุรีที่สอดคล้องกับการประมง (3) ศึกษาความสนใจและความร่วมมือของประชาชนต่อกิจกรรมการประมงของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบในเขตมีนบุรี

จากการศึกษาแบบแสดงความคิดเห็นเพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ที่เกี่ยวข้องแสดงความคิดเห็นในกรอบของขอบเขตด้านเนื้อหา นำความคิดเห็นดังกล่าวมาจัดกลุ่มหมวดหมู่ในการแสดงความคิดเห็นต่อระดับความคิดเห็นในเรื่องความเป็นไปได้ แบ่งออกเป็น 5 ระดับคือ ระดับสูง ระดับค่อนข้างสูง ระดับกลาง ระดับค่อนข้างต่ำ และระดับต่ำ

ในการศึกษาครั้งนี้ มุ่งถึงประเด็นในความเป็นไปได้ของโครงการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบในพื้นที่เขตมีนบุรี โดยสุ่มพื้นที่แบ่งออกเป็น 3 จุดตามแนวคลองแสนแสบ คือ จุดที่ 1 ชุมชนประตูระบายน้ำแสนแสบตอนบางชัน (ตอนต้น) จุดที่ 2 ชุมชนตลาดมีนบุรี (ตอนกลาง) จุดที่ 3 ชุมชนสุเหร่าทรายกองดินใต้ (ตอนปลาย) โดยกำหนดตัวแทนของบุคคล หน่วยงานและ/หรือ องค์กรแบบไม่แยกสถานภาพทางสังคม

ประเด็นเกี่ยวกับความเห็นด้านสิ่งแวดล้อมของการประมงมีความเป็นไปได้ระดับปานกลางทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านกายภาพ 2) ด้านความลึก และ 3) ด้านคุณภาพของน้ำ ส่วนสิ่งแวดล้อมด้านอื่น ๆ มีความเป็นไปได้ระดับต่ำ เกี่ยวกับอุปสงค์ในการดำเนินการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบพบว่า ทั้งด้านการลงทุนและด้านการตลาดมีความเป็นไปได้ในระดับต่ำ นอกจากนี้ ความเป็นไปได้ในด้านการจัดการ ซึ่งแยกเป็น 3 ประเด็นพบว่าด้านการสนับสนุนในการจัดการ และด้านเทคโนโลยีและข่าวสาร มีความเป็นไปได้ในระดับต่ำ ส่วนด้านบุคลากร มีความเป็นไปได้ในระดับค่อนข้างต่ำ เกี่ยวกับการเห็นประโยชน์

ของการส่งเสริมการประมงพบว่า ความเป็นไปได้ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับกลาง สำหรับกิจกรรมควบคู่กับการประมงพบว่ามีข้อจำกัดในระดับสูงและมีความเป็นไปได้ต่ำ

จากการศึกษาความคิดเห็นของตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ สามารถสรุปได้ว่ามีความเป็นไปได้ในการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างต่ำ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ข้อเสนอแนะในการศึกษาจากสภาพที่ศึกษาจะเห็นได้ว่าคลองแสนแสบได้สูญเสียสภาพของคลองที่มีน้ำใสสะอาด เป็นเส้นทางคมนาคมแต่เก่าก่อน และเป็นที่ยึดเหนี่ยววิถีชีวิตและวัฒนธรรมของประชาชนไปแล้ว จากข้อจำกัดและปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา จึงยากที่จะทำการส่งเสริมการประมงผสมผสานตามแนวคลองแสนแสบ อย่างไรก็ตาม หากจะดำเนินการเรื่องนี้ก็จำเป็นต้องพัฒนาสิ่งที่เหลืออยู่ให้เป็นประโยชน์เพื่อฟื้นคืนชีวิตให้กับน้ำ โดยภาครัฐจะต้องชี้แนะและอาศัยความร่วมมือจากภาคเอกชนดังนี้

- 1) ภาครัฐจะต้องเป็นผู้ดำเนินการโดยจัดตั้งเป็นโครงการเพาะเลี้ยงปลา ซึ่งอาจจะเพาะเลี้ยงปลาอย่างเดี่ยว หรือผสมผสานกับกิจกรรมอื่น ๆ
- 2) ภาครัฐควรเน้นการจัดการโดยสนับสนุนวัสดุ อุปกรณ์ ตลอดจนเทคโนโลยีข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- 3) ด้านการตลาดและการลงทุน ควรมีการจัดตั้งกลุ่มหรือการได้รับการส่งเสริมให้มีความมั่นคง มีการขยายตลาดสินค้าสัตว์น้ำที่มากขึ้น ตลอดจนจัดหาแหล่งทุนดอกเบี้ยต่ำให้ประชาชนผู้สนใจ
- 4) ภาครัฐจะต้องรักษากฎหมายว่าด้วยการดูแลอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเขตมินบุรีให้เกิดผลอย่างจริงจัง
- 5) ภาครัฐต้องดำเนินการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่ทันสมัย เช่น มีการก่อสร้างโรงบำบัดน้ำเสียก่อนที่จะปล่อยทิ้งลงไปในแม่น้ำลำคลอง
- 6) สร้างและปลูกจิตสำนึกต่อชุมชนท้องถิ่นให้เห็นความสำคัญ และความจำเป็นในการรักษาสภาพแวดล้อม
- 7) กำหนดโครงการพัฒนาและอนุรักษ์คลอง โดยให้ชุมชนมีบทบาทและมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

วาลินี พงศ์ชินฤทธิ. 2540. คุณภาพชีวิตของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบ. วิทยานิพนธ์
 พบ.ม. (คณะพัฒนศาสตร์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์. (สพบ. HN 700.55
 .B3 ๖28)

การศึกษาเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบ เป็นการศึกษา
 เชิงสำรวจที่มุ่งเน้นพื้นที่ริมคลอง ซึ่งมีชุมชนอาศัยอยู่มากมายหลายลักษณะ ทั้งชุมชนเมือง
 ชุมชนกึ่งเมือง และชุมชนชนบท ในเขตพื้นที่กรุงเทพฯ ชั้นใน ชั้นกลาง และชั้นนอก โดยมีวัตถุประสงค์
 เพื่อรวบรวม ค้นหาและกำหนดตัวแปรคุณภาพชีวิตสำหรับประชาชนในเขตเมืองมหานคร
 เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการสำรวจคุณภาพชีวิตของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบว่ามี
 คุณภาพชีวิตระดับใด มีปัจจัยอะไรที่มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิตเหล่านั้น เพื่อนำผลการ
 ศึกษาที่ได้เป็นแนวทางเสนอแนะ ปรับปรุง แก้ไขเกี่ยวกับการจัดทำและพัฒนาเครื่องมือชี้วัด
 คุณภาพชีวิต และกำหนดโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นครัวเรือนที่อาศัยอยู่สองฝั่งคลองแสนแสบ
 ตั้งแต่ 1 ปีขึ้นไป ในรัศมี 500 เมตร จำนวน 450 ครัวเรือน กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา
 คือ แนวคิดเรื่องการพัฒนาสังคม แนวคิดเรื่องคุณภาพชีวิต แนวคิดเรื่องความร่วมมือของ
 ประชาชน แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับผู้นำ และแนวคิดเกี่ยวกับคลอง โดยให้สถิติเชิงพรรณนา คือ
 ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และสถิติเชิงอนุมานคือ ค่าไคว-สแควร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับตัวแปรคุณภาพชีวิตที่ใช้เป็นเครื่องมือในการสำรวจคุณภาพชีวิตของ
 ประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบในครั้งนี้ ได้มาจากการศึกษางานวิจัยเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต
 ทั้งในและต่างประเทศ ประกอบด้วยมิติต่าง ๆ 7 ด้าน คือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านชีวิตครอบครัว
 ด้านความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ด้านชีวิตการทำงาน ด้านการใช้สติปัญญา ด้านสภาพแวดล้อม
 ทางกายภาพ และด้านชีวิตในชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบมีคุณภาพชีวิตด้านการใช้
 สติปัญญาอยู่ในระดับสูง ด้านชีวิตครอบครัวและชีวิตการทำงานอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ด้าน
 สุขภาพอนามัย ด้านความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ และชีวิตในชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง
 ส่วนด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อคุณภาพชีวิต
 ของประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบ ได้แก่ อาชีพพฤติกรรมเสี่ยงด้านสุขภาพ อัตราการพึงพิง
 ขนาดของครัวเรือน ลักษณะชุมชนที่อยู่อาศัย และการอยู่ในชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนจาก
 องค์กรภายนอก ส่วนลักษณะผู้นำชุมชนไม่มีผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิต

ผลจากการศึกษามีข้อเสนอแนะคือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรุงเทพมหานคร กรมเจ้าท่า เป็นต้น ควรเร่งรัดดำเนินการแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ เพราะมีผลกระทบต่อประชาชนสองฝั่งคลองแสนแสบในด้านคุณภาพชีวิตมากกว่าด้านอื่น ๆ ส่วนคุณภาพชีวิตด้านอื่น ๆ ที่อยู่ในระดับปานกลางขึ้นไปคงได้กล่าวข้างต้น ควรมีการปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น ทั้งนี้ ในการดำเนินงานทุกอย่างของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรอย่างยิ่งที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกชั้นตอน

ภาวณา เขมะรัตน์